

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**FEATURES OF INTERROGATING A SUSPECT DURING THE INVESTIGATION OF COLLABORATIVE ACTIVITIES**

Суховецький О.О., студент I курсу магістратури факультету юстиції
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Баранчук В.В., к.ю.н.,
асистент кафедри криміналістики
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

03 березня 2022 року розділ I Особливої частини Кримінального Кодексу України був доповнений ст. 111-1 КК України, в якому було передбачено вісім складів кримінального правопорушення, які йменувались під спільною назвою «колабораційна діяльність». В роботі дослідження проблематики колабораціонізму здійснена не тільки через призму матеріального права та процесуального права, які є важливими елементами системи норм права, що сприяють кримінальному переслідуванню злочинців. В основу цієї статті покладена проблематика проведення допиту підозрюваних у вчиненні наведеного кримінального правопорушення. Досліджено наукову доктрину щодо проведення допиту осіб та наведено позиції вчених щодо доцільності застосування конкретних тактичних прийомів під час здійснення зазначеної слідчої (розшукової) дії.

Зауважено, що суспільна небезпечність колабораціонізму схожа з державною зрадою, а через масовість вчинення колабораціонізму завдає значну шкоду національній безпеці, обороноздатності України, що підтверджується також офіційною статистикою Офісу Генерального прокурора.

В роботі зроблено висновок, що допит підозрюваного у вчиненні колабораційної діяльності вимагає від слідчого, дізнавача дотримання загальнокриміналістичних вимог на підготовчому, робочому та заключному етапі допиту підозрюваного у вчиненні колабораційної діяльності. Особливу увагу слід приділити вивченню особи допитуваного; збиранню оперативної інформації про допитувану особу та вчинених нею кримінальних правопорушень; забезпечення сприятливих умов проведення допиту на підготовчому етапі.

Надано тактичні рекомендації щодо проведення допиту підозрюваних у вчиненні досліджуваного кримінального правопорушення. Проаналізовано судову практику в аспекті застосування поліграфа. Описано тактичні помилки, які можуть перешкоджати реалізації завдань кримінального судочинства.

Ключові слова: допит, тактика проведення слідчої дії, колабораційна діяльність, досудове розслідування, встановлення психологічного контакту.

On March 3, 2022, Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine was supplemented by Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, which provided for eight components of the criminal offense, which were called under the common name «collaborative activity». In the work, the research of the problems of collaborationism is carried out not only through the prism of material law and procedural law, which are important elements of the system of legal norms that contribute to the criminal prosecution of criminals. The basis of this article is the issue of interrogation of suspects in the above criminal offense. The scientific doctrine regarding the interrogation of persons was studied and the positions of scientists regarding the expediency of using specific tactical techniques during the implementation of the specified investigative (search) action were given.

It was noted that the social danger of collaborationism is similar to high treason, and due to the massiveness of collaborationism, it causes significant damage to the national security and defense capability of Ukraine, which is also confirmed by the official statistics of the Prosecutor General's Office.

The work concludes that the interrogation of a suspect in the commission of collaborative activity requires the investigator, the inquirer to comply with general forensic requirements at the preparatory, working and final stages of the interrogation of the suspect in the commission of collaborative activity. Special attention should be paid to the study of the person being interrogated; gathering operational information about the interrogated person and the criminal offenses committed by him; ensuring favorable conditions for interrogation at the preparatory stage.

Tactical recommendations are provided for the interrogation of suspects in the criminal offense under investigation. Judicial practice in the aspect of polygraph application is analyzed. Tactical errors that can hinder the implementation of criminal justice tasks are described.

Key words: interrogation, investigative tactics, collaborative activity, pre-trial investigation, establishing psychological contact.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації зумовило зміни в матеріальному та процесуальному національному законодавстві. В межах кримінальної юстиції спостерігається криміналізація діянь, які мають суспільно небезпечний характер в умовах збройного конфлікту, а процес притягнення до кримінальної відповідальності видозмінюється відповідно до викликів сьогодення. Поза увагою законодавця та наукової спільноти залишається питання проведення слідчих розшукових та (негласних слідчих) розшукових дій. Ця робота присвячена проблематиці проведення однієї з слідчих дій, що здійснюються щодо осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика наукової статті наразі є дуже актуальною з огляду на невелику кількість праць з цієї теми, а наукові праці вчених-криміналістів щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій переважно стосувалися інших кримінальних правопо-

рушень проти основ національної безпеки України, передбаченого ст. 111-1 КК України, зокрема державній зраді та шпигунству. Вагомий вклад в розвиток нашої проблематики внесли такі відомі вчені як: Шепітько В. Ю. [26], Копча В. В., Копча Н. В. [9], Чаплинська Ю. А. [25], Мартиненко К. В. [14], Письменський Є. О., Головкін С. В., Коваленко А. В., Коваленко В. В. [18], Коломоський О. Б., Петін С. Р. [8], Андрушко О. [1], Бондар В. С. [7], Хоменко М. [23], Федотович А. В., Бажанюк В. В. [22], Муляр Г. В., Ховпун О. С. [15], Асанов Д. А., Бісюк О. С. [2], Негруца Т. В., Будяченко О. М. [16], Рибалкін А. О. [6], Руденко Я. С. [20], Христенко В. Є. [24] тощо.

Метою наукової статті, її завданням є дослідження особливостей проведення допиту підозрюваних при розслідуванні колабораційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабної війни Російської Федерації проти України, законодавство України зазнало істотних змін в різних галузях права. З особливою відповідальністю законодавець підій-

шов до внесення змін до закону про кримінальну відповідальність та інших нормативних актів, які встановлюють відповідальність та особливості процедури притягнення до відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. Таким чином, 03 березня 2022 року розділ I Особливої частини Кримінального Кодексу України (далі – КК України) був доповнений ст. 111-1 КК України «колабораційна діяльність», а ст. 111 КК України «державна зрада» набула нової редакції. Нова норма кодексу, якою встановлюється відповідальність за колабораційну діяльність викликала неабиякий резонанс в пресі, на телебаченні, в мережі Інтернет, стала об'єктом дослідження наукових публікацій вчених-юристів та темою обговорення на наукових конференціях. Загалом, вчені згоджувались на тому, що норма ст. 111-1 КК України має походження від ст. 111 КК України «державна зрада», містить багато способів вчинення, а покарання за ч. 1 та ч. 2 статті не відповідає назві розділу [19].

Колаборація – це явище, яке передбачає спільну діяльність у певній сфері двох або більше людей чи організацій для досягнення спільної мети шляхом консенсусу [2, с. 101]. Колаборант – це особа, яка свідомо співпрацює із окупаційною цивільною чи військовою владою на шкоду власній державі [16, с. 158].

Колабораційна діяльність – це усвідомлене співробітництво громадян з окупаційною адміністрацією, яке націлене проти української державності, шляхом різної взаємодії: передача матеріальних ресурсів, пропаганда, заперечення збройної агресії проти України, добровільне зайняття посад у незаконних органах влади [15, с. 186] тощо. Простіше кажучи, колабораційна діяльність це суспільно небезпечна діяльність, метою вчинення якої є послаблення держави в боротьбі з ворогом.

Дослідження проблематики колабораціонізму лише через призму матеріального права не можна вважати повним без урахування практичних проблем, пов'язаних з розслідуванням цього кримінального правопорушення.

Відповідальність за вчинення колабораційної діяльності передбачена в ст. 111-1 КК України й представлена вісьмома формами вчинення правопорушення, які зводяться до публічного заперечення громадянським України здійснення збройної агресії проти України; невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України; зайняття громадянином України посади, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території; здійсненні громадянином України пропаганди у закладах освіти з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України; передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території тощо [11].

Форми колабораційної діяльності є дуже різноманітними за формою вчинення кримінального правопорушення, при чому усі вони мають й багато спільних ознак, які мають істотне значення: об'єкт посягання, умисність здійснення діяння, спрямованість на допомогу ворогу, особливо високий рівень суспільної небезпечності під час війни.

Суспільна небезпечність колабораційної діяльності також підтверджується офіційною статистикою Офісу Генерального прокурора. Зокрема, за період січень-грудень 2023 року в Україні зареєстровано 6270 кримінальних проваджень за фактом вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, при чому 3916 з них (62,45%) – за фактом вчинення саме колабораційної діяльності. В 2022 році було зареєстровано 17422 кримінальних проваджень за фактом вчинення злочинів проти основ національної безпеки, з них 3851 – у вчиненні колабораційної діяльності (22,1%). Якщо звернути увагу на кількість випадків пред'явлення

підозри у вчиненні правопорушення, бачимо наступну тенденцію: з 17422 проваджень пред'явлено підозру тільки в 2158 провадженнях, з них 1090 – у вчиненні колабораціонізму (51%). Отже, кількість випадків вчинення колабораційної діяльності неймовірно велика, а сам склад ст. 111-1 КК України став найбільш «популярним» в порівнянні з іншими кримінальними правопорушеннями проти основ національної безпеки України [17].

Суспільна небезпечність колабораційної діяльності схожа з державною зрадою, а через масовість вчинення колабораціонізму завдає значну шкоду національній безпеці, обороноздатності України. Проте, слід пам'ятати і про випадки та ситуації, коли особа змушена контактувати з ворогом, через реальну загрозу позбавлення життя, перебуваючи на тимчасово окупованих або анексованих територіях.

Говорячи про розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень слід визнати, що найбільш характерними першочерговими слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події та документів, *допит підозрюваного* і свідків, обшук робочого місця та помешкання підозрюваного, призначення необхідних судових експертів [14] (фототехнічна, експертиза відео-, звукозапису, комп'ютерно-технічна, психологічна), проведення НС(Р)Д (про це далі детальніше), опитування сусідів, колег та інші.

В межах даного дослідження пропонуємо зупинитися на такій слідчій дії як допит, особливостях його етапів, а також розробити тактичні рекомендації щодо допиту осіб, які підозрюються у вчиненні колабораційної діяльності.

Допит – це процесуальна слідча (розшукова) або судова дія, що є регламентованим кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічним процесом спілкування осіб, які беруть в ньому участь, та спрямована на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення об'єктивних обставин у кримінальному провадженні [10, с. 328]. Допит є найбільш поширеним способом отримання доказів. Це одна з найбільш складних слідчих (розшукових) та судових дій; проведення якої вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини. Мета допиту полягає в отриманні повних та об'єктивно відображуючих дійсність показань [10, с. 328].

Проведення допиту з виконанням всіх процесуальних обов'язків слідчого, дізнавача, а також правильно підібрана тактика проведення допиту є важливими елементами процесуальної діяльності сторони обвинувачення з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений [12].

Допит як криміналістичний інститут складається з низки стадій, спрямованих на реалізацію завдань кримінального провадження, зокрема: *підготовчий, робочий та заключний* [13, с.16]. Кожна із запропонованих стадій відображає застосування стратегічного підходу та тактичних систем, в межах яких сторона обвинувачення здійснює діяльність з розкриття кримінальних правопорушень.

В науці криміналістики існує позиція, що підготовка до допиту може бути поділена на три основних рівні: 1) пізнавальний; 2) прогностичний; 3) синтезуючий [26]. *Пізнавальний* рівень полягає у вивченні матеріалів кримінальної справи, ознайомленні з оперативно-розшуковими даними, збиранні відомостей про особу допитуваного, вивченні спеціальних питань. Інформація, яка буде одержана на цьому рівні, дозволяє *прогнозувати* різні ситуації допиту, визначати можливість виникнення у допитуваного реакцій на використання того чи іншого тактичного прийому або небажаного психічного стану, обирати най-

доцільніші способи встановлення психологічного контакту [26]. Підготовка до допиту завершується на *синтезуючому* рівні й охоплює складання плану допиту, а також вирішення питань, пов'язаних з визначенням доцільного місця, часу та режиму його здійснення, запрошенням спеціалістів або інших осіб [26].

Складність допиту визначається тим, що слідчий не володіє до моменту допиту вичерпними даними про особу злочинця і певною сукупністю доказів, що можна використати під час слідчої дії. З іншого – злочинці не завжди зацікавлені в повному й усебічному розкритті й розслідуванні злочину, що не може не впливати на правдивість їх показань [25, с. 91–93]. Здійснивши узагальнення різних наукових думок, приходимо до висновку, що на стадії підготовки до допиту слідчий, дізнавач має здійснювати такий комплекс організаційно-підготовчих заходів: повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження; визначення предмета допиту та сформованої слідчої ситуації; визначення кола осіб, які підлягають допиту; визначення послідовності проведення допитів; вивчення особи допитуваного; збирання оперативної інформації про допитувану особу та вчинених нею злочинів; визначення часу проведення допиту; визначення місця проведення допиту; добір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному; визначення технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка; визначення учасників проведення допиту; забезпечення сприятливих умов проведення допиту [25, с. 91–93].

При підготовці до допиту осіб, які підозрюються у вчиненні колабораційної діяльності, слідування рекомендаціям набуває архіважливого значення. Суспільна небезпечність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України, наявність війни на території України, а також особливості осіб, які вчиняють це правопорушення вимагає від слідчого, прокурора виняткового ставлення до проведення слідчих дій, а також відповідального ставлення до кваліфікації діяння підозрюваного. Неправильно обрана кваліфікація кримінального правопорушення є підставою для визнання особи не винною у вчиненні кримінального правопорушення, а отже легковажність слідчого, дізнавача на цьому етапі може негативно вплинути на реалізацію мети кримінального переслідування.

Деякі вчені відзначають важливість збирання даних про особу підозрюваного, проведення допиту в умовах коли підозрюваний не знаходиться в пригніченому, розгубленому стані або в стані алкогольного сп'яніння, що є особливо важливим для ліквідації ймовірності здійснення маніпуляцій з боку сторони захисту [9, с. 174–175].

На підготовчому етапі допиту, в процесі збирання даних про особу підозрюваного рекомендуємо здійснювати з використанням соціальних мереж, адже використовуючи соціальні мережі, особа залишає інформацію про своє оточення, вподобання, політичні, релігійні та інші переконання, що може бути використано слідчим, дізнавачем під час підготовки до проведення допиту та встановлення психологічного контакту. Цей прийом є особливо актуальний, якщо діяння особи, пов'язане з публічним запереченням збройної агресії росії проти України, спонуканням до підтримки окупаційного режиму, а також у випадку заняття особою посади в органі окупаційної влади. Слід звернути увагу на діяльність такої особи в соціальних мережах російського походження: «ВКонтакте», «Мой мир», «Одноклассники», сервіси «Яндекс», а також Threads, закриті Telegram-канали, X (колишній Twitter) тощо. Ці платформи надають широкий спектр можливостей користувачеві у вираженні своїх переконань та в пошуку однодумців, а отже слідчий, дізнавач має акцентувати увагу на таких підсистемах сторінки підозрюваного як: «стіна», «про себе», «друзі», «спільноти», «фото/відео», «дірект». На рівні з отриманням з відкритих

джерел варто провести такі негласні слідчі (розшукові) дії як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та інших.

Слід також звернутись до спеціалізованих інформаційних систем МВС, Національної поліції України за допомогою яких слідчий, дізнавач може отримати оперативне інформаційне забезпечення, яке, зокрема, може стати корисним для викриття неправди в показаннях допитуваного. Звертаємо увагу на такі системи як: аналітична інформаційно-пошукова система «Антарес б», яка використовується працівниками ДОТЗ НП України; відокремлена інформаційна система «Безпечне місто» (проект КМДА в м. Києві: комплекс із 5823 камер відеоспостереження, та програм із застосуванням відеоаналітичних можливостей); «Аркан» (інтегрована міжвідомча система обміну інформацією з питань контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон); «Армор» (інформаційний портал Національної поліції України з доступом через WEB інтерфейс); «ДМС» (база даних Державної міграційної служби з доступом WEB інтерфейс [6, с. 228].

Також необхідно скористатись офіційними інтернет-ресурсами СБУ, ГУР МОУ, МінЮст; центру «Миротворець»; <https://2ip.ua/ua> – ресурсу для встановлення IP-адрес; <https://www.imei.info/> – перевірка по IMEI; <https://iknowwhatyoudownload.com/> – перевірка IP-адрес, що завантажувалося [6, с. 228].

Крім цього, відповідально треба поставитись до обрання місця проведення допиту, а також способу повідомлення підозрюваного про виклик на допит [9, с. 174–175]. Відзначимо, що спосіб повідомлення про виклик на допит є важливим в побудові психологічного контакту від якого залежить успішність робочого етапу допиту. З огляду на суспільну небезпечність злочинів проти основ національної безпеки України, а також на соціальні та психологічні риси злочинця, завдання слідчого, дізнавача щодо побудови психологічного контакту з допитуваним набуває особливого значення [9, с. 174–175].

Готуючись до допиту особи, яка підозрюється у вчиненні колабораційної діяльності, слідчий повинен мати уявлення про систему **соціальних та психологічних ознак особи колабораціоніста**. Статистично колабораціоністи є особами з вищою або фаховою передвищою освітою [18, с. 172], проте через різні причини вони не працюють за фахом і не здійснюють ніяку іншу трудову функцію [18, с. 172]. Можна зробити припущення, що такі особи намагалися соціалізуватись в суспільстві, проте з суб'єктивних причин не реалізували свій потенціал. З огляду на відсутність стійких комунікативних зв'язків та неусвідомлення себе як частини суспільства, колабораціоніст протиставляє себе оточуючим та державі.

Руденко Я. С. пояснює психологію колабораціонізму через призму теорії психоаналізу Стівена Карпмана «Трикутник Карпмана». Ролей у трикутнику Карпмана три: жертва (населення країни), контролер-диктатор (Україна), рятівник (країна агресор). Учасники трикутника періодично міняються ролями. В очах необізнаної, наляканої, соціально та психологічно нестабільної, залежної людини («Жертва»), Україна виконує роль «Диктатора». Незрозумілі закони, політична та фінансова криза, «всюди злодії та брехуни», «депутати мародери», економічна нестабільність, підвищення цін, «...сусід купив нове авто, а в мене троє дітей, мінімальна зарплата та борги по комуналці» тощо, все це фактори впливу на свідомість людини, яка не може або не бажає адаптуватись у системі. Можливо людина налякана, можливо ненавчена, а можливо, їй просто лінь щось робити, адже краще нічого не змінювати у своєму житті та обвинувачувати в своїх бідах «сусіда»

або державний устрій країни. «Рятівник» (країна агресор) виглядає більш привабливим та манливим завдяки кропіткій наполегливій роботі маніпуляційної кампанії, ЗМІ та інших співробітників ППСО (інформаційно-психологічна операція). «Жертва» з «Диктатором», у зв'язку з колабораціоністською діяльністю першої, впродовж відносин можуть мінятися ролями. У «Жертви» все життя – це страждання. Вона втомлена, до неї несправедливі, вона заздрить та ревнує. «Жертви» не вистачає ні сил, ні часу, ні бажання зробити щось для покращення свого життя. Вона інертна, боїться життя і чекає від нього тільки поганого [20, с. 194], [24].

Негативним фактором є радянське минуле українського суспільства, що сприяє вчиненню колабораційної діяльності особами вікових груп: 30–50 років (40% від загальної кількості засуджених колабораціоністів), 50–65 років (37% від загальної кількості засуджених колабораціоністів), 65 років і старше (16% від загальної кількості засуджених колабораціоністів) [18, с. 174].

Побудова та підтримання психологічного контакту під час допиту є надважливим завданням слідчого, дізнавача. Психологічний контакт – це не взаємодія і не взаємини між учасниками допиту. Це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера», яка сприяє взаємодії та взаєминам, це певний «настрій» на спілкування [26, с. 287].

У криміналістичній літературі виділяють вісім етапів встановлення психологічного контакту, а саме: 1) збір та аналіз інформації про майбутнього допитуваного; 2) підготовчий етап прогнозування та підготовки до встановлення психологічного контакту; 3) вступний етап, що характеризує початок контактної взаємодії; 4) етап діагностики особи та оцінювання ситуації; 5) етап розвитку контактної взаємодії та створення психологічної атмосфери; 6) етап формування контактного зв'язку; 7) етап підтримання та зміцнення контакту; 8) етап стабілізації та закріплення контакту [3, с. 13], [5].

На етапі вербальної взаємодії слід застосувати низку тактичних прийомів, використання яких сприятиме реалізації завдань допиту підозрюваного. Вчені пропонують застосувати такі тактичні прийоми як: позитивний вплив на психічний стан допитуваного, допомога в подоланні розгубленості, емоційної напруги; спонування до логічного мислення та демонстрація аргументів; використання спільних буденних, культурних та інших інтересів, роз'яснення особі перспективи, що склалася; демонстрація слідчим обізнаності про обставини життя особи, його потреби та інтереси [4, с. 6], звернення до закону, роз'яснення значимості потрібної інформації, ознайомлення з обставинами, що пом'якшують вину, проведення попередньої розмови на сторонню тему тощо.

Теоретично за умови правильного виконання тактичних рекомендацій щодо встановлення психологічного контакту з підозрюваним може настати безконфліктна ситуація. Проте, на наше переконання, особливості об'єкту кримінального правопорушення – основи національної безпеки України, об'єктивна сторона, передбачена різними частинами ст. 111-1 КК України, що передбачає неповагу до конституційного ладу України, її суверенітету, легітимності її державних інститутів *суттєво зменшують можливість існування безконфліктної ситуації допиту*. Ми вважаємо, що конфліктна ситуація допиту може бути у формі латентного конфлікту та відкритого конфлікту. Переконані, що заради ефективного встановлення та підтримання психологічного контакту з підозрюваним у вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК України, прокурор, слідчий, дізнавач має застосовувати як процесуальні інструменти, надані КПК України, так і володіти знанням матеріального права та відрізяти суспільно небезпечне діяння у виді колабораційної діяльності від діяння, пов'язаного з крайньою необхідністю.

Крайня необхідність – це вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам з метою усунення загрозової небезпеки, якщо вона в цій ситуації не могла бути усунена іншими засобами та якщо заподіяна шкода є рівнозначною або менш значною, ніж шкода відвернена.

Складним завданням для слідчого, дізнавача може стати встановлення психологічного контакту з жителями деокупованих територій України й в даному випадку особа, яка допитує має відрізяти колаборацію від вимушеної кооперації. Вимушена колаборація полягає у вчиненні діянь, які мають ознаки колабораційної діяльності, проте вчинені в умовах крайньої необхідності.

За умов відсутності крайньої необхідності, а також виконання юридично обумовлених завдань, підозрюваний є не тільки процесуальним опонентом слідчого, дізнавача, але й ворогом України, який протиставляє себе суспільству та державі. Щодо таких осіб, законодавець справедливо встановив високі санкції, при тому, що масив кримінально-правових заходів сприяє не тільки в теоретичному, але й в практичному аспекті. Підозрюваний, який вважає, що покарання, передбачене в ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК України у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років не є для нього обтяжливим помилиться, адже такий засіб як судимість за вчинення кримінальних проступків погашається після відбуття покарання, а отже в даному випадку судимість особи буде погашена. Вважаємо, що є, адже особа, яка перебуває в громадянському суспільстві зазнає несприятливих наслідків від статусу судимої особи. Рекомендуємо використовувати цей аспект як *тактичний прийом*, як засіб впливу на підозрювану особу, шляхом роз'яснення наслідків перебування в такому статусі, з метою визнання підозрюваним вини у вчиненні таких проступків, а також заради вироблення у підозрюваного позиції, за якої він посилено сприятиме досудовому розслідуванню.

У випадку відсутності відкритого конфлікту за умов коли підозрюваний готовий надати правдиві покази, слідчий може роз'яснити підозрюваному, що у випадку подальшої безконфліктності під час досудового розслідування та визнання вини, сторона обвинувачення може запропонувати укласти угоду про визнання винуватості та застосовуючи ст. 69 КК України перейти до більш м'якого покарання у виді пробаційного нагляду. Пробаційний нагляд – це новела серед видів покарання в Україні й застосовується з 28 березня 2024 року. Вважаємо, що запропоноване можна використати в якості тактичного прийому за умов відсутності конфліктної ситуації з метою закріплення сприятливої поведінки підозрюваного.

Під час допиту слідчий, дізнавач повинен встановити коло обставин, що підлягають з'ясуванню. В літературі вчені пропонують такий перелік цих обставин: наявність/відсутність у діянні особи дій, що вказували б на ознаки інших кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 111, ч. 2-8 ст. 111-1, ст. 111-2, 436-2 КК України [1, с. 22]. Очевидно, ця тактична рекомендація є корисною для вирішення питань кваліфікації вчинених протиправних діянь. Необхідно встановити факт події кримінального правопорушення, а саме: час – дата, години, хвилини, у які безпосередньо вчинено протиправні дії [1, с. 22]. Ця інформація є корисною для досудового розслідування аби виключити факт самообмови та отримати детальну інформацію про подію кримінального правопорушення. Також, встановлення цих фактів матиме доказове значення під час судового розгляду справи й сприятиме виконанню завдань кримінального провадження. Слід встановити наявність обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які вказують кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження [1, с. 23].

Особливу увагу під час проведення допиту, необхідно присвятити викриттю неправди в показаннях. Вченими відзначається, що при допиті в ситуації викриття неправди основною функцією тактичних прийомів виступає функція викриття, а додатковою – виховна функція [26, с. 68]. Цілком погоджуємось з такою позицією з огляду на те, що після викриття неправди підозрюваний може дійти переконання значної обізнаності слідчого, дізнавача щодо обставин вчинення кримінального правопорушення і зробити висновок щодо недоцільності здійснення спроб ввести слідство в оману. Підозрюваний у вчиненні колабораційної діяльності може мати специфічний мотив та мету вчинення кримінального правопорушення, не схожі на злочини, які посягають на інші правоохоронювані об'єкти. Колабораціоністи кидають виклик державі, виявляють неповагу до її органів, посадових осіб та суверенітету в цілому. З огляду на це слід очікувати, що особа, яка має ідеологічні мотиви вчинення правопорушення багатиме усіма силами завадити ефективному розслідуванню, надаючи неправдиві показання, або ж відмовляючись давати показання взагалі. Показання такого підозрюваного необхідно порівнювати з іншими доказами, наявними у слідства/дізнання.

Успішність здійснення викриття неправди в показаннях залежить від підготовленості слідчого, дізнавача. Слідчий, дізнавач повинен бути обізнаним бодай про певні обставини вчинення кримінального правопорушення, готування до нього або приховання причетності підозрюваного до його вчинення. З огляду на це допит підозрюваного слід проводити після допиту свідків, дослідження діяльності підозрюваного в мережі. Вчені пропонують перевіряти підозрюваного на предмет знаходження його в спільнотах та Telegram-каналах, пов'язаних з незаконно створеними органами влади, засобами масової інформації, що працюють на тимчасово окупованій території України та держави-агресора [7, с. 120]. Серед НС(Р)Д також слід звернути увагу на аудіо-відеоконтроль особи, вже згадані зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, аудіофіксації та відеозапису перебігу та обставин колабораційної діяльності, спілкування контрольованої особи з абонентом на тимчасово окупованій території моніторингу життя колаборанта, який розробляється та перебуває в негласному зв'язку зі спецслужбами країни-агресора, з'ясування кола його кримінальних, родинних, ділових та інших зв'язків, звичок, захоплень тощо [7, с. 120]. Отримавши відповідні дані від свідків, за допомогою НС(Р)Д, із залученням негласного співробітництва слідчий, дізнавач може викрити неправду в показаннях підозрюваного. Обізнаність особи, яка допитує є запорукою швидкого усвідомлення допитуваного у необхідності сприяти слідству. Матеріали отримані в результаті таких оперативно-розшукових дій можна використати у якості контрдоказів під час допиту. Слідчий, дізнавач спочатку має надати можливість особі повідомити викривлені/неправдиві показання у формі вільної розповіді, після чого заперечити раптово пред'явити серію йому контрдоказів з наростаючою доказовою силою, які протирічать його показанням. Така система тактичних прийомів в момент пред'явлення доказів може стати результативною та змусить допитуваного відмовитись від обраної тактики та надати правдиві показання.

Важливим етапом допиту є усунення неточностей та подолання протиріч у показаннях допитуваного. Деякі вчені включають до системи тактичних прийомів, спрямованих на актуалізацію забутих матеріалів в пам'яті допитуваного: 1) постановку нагадуючих запитань; 2) показ доказів чи демонстрацію іншої матеріалізованої інформації; 3) допит на місці події; 4) оголошення показань інших осіб [8, с. 158–159]. Вважаємо цей комплекс тактичних

прийомів прийнятним і для допиту підозрюваних у вчиненні колабораційної діяльності.

Застосування психофізіологічного опитування за допомогою поліграфа. На сайті Всеукраїнської асоціації поліграфологів зазначено, що висновки за результатами поліграфічних досліджень є доказом у суді за умови проведення судової психологічної експертизи із застосуванням комп'ютерного поліграфа [21]. Суди неоднозначно ставляться до використання результатів такого дослідження, адже в певних постановках Верховного Суду передбачено, що застосування поліграфа не є обов'язковим доказом, а відсутність результатів проведення такого дослідження не є істотним порушенням процесуального законодавства, в інших постановках Верховний Суд взагалі вважає, що результати цього дослідження не є доказом, зокрема в постанові Верховного Суду в справі № 234/4850/17 від 23 вересня 2021 року суд вказав, що чинним кримінальним процесуальним законодавством не передбачено перевірку показань із застосуванням спеціального технічного засобу поліграфу та використання отриманих даних як доказу. Позиція науковців неоднозначна, адже частина колег вважають, що варто розробити нові законодавчі акти щодо легалізації поліграфа в Україні та діяльності, пов'язаної з його використанням, а також удосконалити чинне нормативно-правове регулювання щодо використання поліграфа в діяльності правоохоронних органів [23, с. 307]. Інша група колег вважає, що результати психо-фізіологічної експертизи можуть мати лише орієнтувальний характер [22, с. 86]. Ми вважаємо, що застосування поліграфа не є гарантом викриття неправдивих показань підозрюваним, тому вважаємо, що наразі результати опитування можуть лише надати орієнтир для подальших дій досудового розслідування та не можуть бути належним доказом підтвердження вини особи в суді. Важливим відмітити, що пристрій має відповідати всім вимогами ДСТУ 2016 року, суб'єкта проведення експертизи має бути атестований експерт та має бути офіційно зареєстрована методика проведення такого експертного дослідження.

У випадку наявності протиріч між показами двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження слід провести одночасний допит з метою викриття неправди у показаннях допитуваного. Такий допит слід проводити з дотриманням відповідних тактичних рекомендацій.

Висновки. Колабораційна діяльність – новий склад кримінального правопорушення для кримінального законодавця України. Вважаємо, що законодавець запізно криміналізував це правопорушення, адже з огляду на суспільну небезпечність діянь, передбачених в ст. 111-1 КК України, реформування розділу КК «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки» слід було здійснити в 2014 році.

Проблемним питанням є процедура розслідування колабораційної діяльності. Слідчий, дізнавач не мають відповідних тактичних рекомендацій щодо розслідування колабораційної діяльності, що ускладнює виконання завдань кримінального провадження.

Допит підозрюваного у вчиненні колабораційної діяльності вимагає від слідчого, дізнавача дотримання загальнокриміналістичних вимог на підготовчому, робочому та заключному етапі, *проте* в той же час особливу увагу слід приділити вивченню особи допитуваного; збиранню оперативної інформації про допитувану особу та вчинених нею кримінальних правопорушень; забезпечення сприятливих умов проведення допиту на підготовчому етапі. Встановлення психологічного контакту з підозрюваним набуває особливого значення на робочому етапі допиту, хоча і не є гарантом безконфліктної ситуації, адже особа, яка протиставляє себе державі, виражає неповагу до конституційного ладу України, її

суверенітету, легітимності її державних інститутів не може інакше ставитись до представників цієї держави – слідчих та дізнавачів.

В роботі проаналізовано етапи допиту та надано тактичні рекомендації для слідчого, дізнавача по кожному з них. Надано соціальні та психологічні риси колабораціоністів, який має стати орієнтиром для органів досудового розслідування під час проведення допиту та інших слідчих та негласних слідчих розшукових дій. Запропо-

новано перелік негласних слідчих (розшукових) дій, які необхідно здійснити на підготовчому етапі допиту колабораціоністів.

Досліджено питання застосування поліграфа під час допиту осіб, які підозрюються у вчинення діянь, передбачених ст. 111-1 КК України.

Вважаємо, що надані рекомендації позитивно вплинуть на результат досудового розслідування колабораційної діяльності органами досудового розслідування України.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрушко О. Обставини, що підлягають встановленню та доказуванню у кримінальних провадженнях за ч. 1 ст. 111-1 КК України. *Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану»*. Хмельницький. 2023. С. 21–24.
- Асанов Д. А., Бісюк О. С. Колабораційна діяльність в умовах повномасштабного вторгнення РФ – кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. *Молодий вчений*. Вип. № 1 (125). 2024. С. 101–108.
- Баранчук В. В. Етапи формування психологічного контакту при допиті. *Теорія і практика правознавства*. Випуск № 2. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_68.
- Баранчук В. В. Роль психологічного контакту під час спілкування в діяльності детектива. *Матеріали всевітнього саміту приватних детективів. Дніпровський державний університет внутрішніх справ*. Дніпро. 2018. 276 с.
- Баранчук В. В. Тактика встановлення психологічного контакту при допиті : монографія / Баранчук В. В ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2019. 196 с.
- Бондар В. С., Рибалкін А. О. Інформаційне забезпечення досудового розслідування колабораційної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Том 2. Вип. № 79. 2023. С. 223–231.
- Бондар В. С. Про основи методики досудового розслідування колабораційної діяльності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. Вип. № 3. 2023. С. 115–124.
- Коломоцький О. Б., Петін С. Р. Прийоми актуалізації забутого в пам'яті допитуваного. *Матеріали XVII всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів «ДНІ НАУКИ ФСП» «Свобода та соціальна відповідальність в інтелектуальних пошуках сучасної молоді»*. Київ. 2014. С. 158–159.
- Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика: навчальний посібник. Видавничий дім «Гельветика». Одеса. 2022. 286 с.
- Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
- Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20 березня 2024 року).
- Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20 березня 2024 року).
- Лекція до теми 13 «Тактика допиту». Кафедра криміналістики, судової медицини та психіатрії. Міністерство внутрішніх справ України. Одеський Державний університет внутрішніх справ. 2016. URL: <https://oduv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lecia-13.pdf>
- Мартиненко К. В. Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. №5. Запоріжжя. 2022. С. 575–581.
- Муляр Г. В., Ховпун О. С. Новели кримінального законодавства: колабораційна діяльність. *Наукові записки*. Серія: Право. Вип. № 13. С. 186–190.
- Негруца Т. В., Будяченко О. М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму»*. Видавництво «Юридика». 2023. С. 158–161.
- Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/>
- Письменський Є. О., Головкін С. В., Коваленко А. В., Коваленко В. В. Розслідування колабораційної діяльності : практич. посібник. ВД Дакор. Київ. 2024. 260 с.
- Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України № 2113-IX від 03 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>
- Руденко Я. С. Колабораційна поведінка як один із способів впоратися з негативним психічним станом людини. Збірник тез II Всеукраїнського міжвідомчого психологічного форуму «забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України». Київ. ДНДІ МВС України. 2023. С. 192–195.
- Сайт Всеукраїнської асоціації поліграфологів. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99926645> (дата звернення: 28 березня 2024 року).
- Федотович А. В., Бажанюк В. В. Використання поліграфа в кримінальному провадженні та дотримання прав людини. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку»*. Київ. 2021. С. 84–87.
- Хоменко М. Використання поліграфа в розкритті та розслідуванні злочинів. *Підприємництво, господарство і право*. Серія «Криміналістика». Вип. № 10. 2020. С. 304–307.
- Христенко В. Є. Психологія жертви: навч. посіб. Харків: Консум, 256 с.
- Чаплинська Ю. А. Підготовка до допиту як необхідна умова якісного проведення слідчої дії. *Проблеми правоохоронної діяльності*. Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право», № 2 (9), 2012. С. 89–95.
- Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): Монографія. Х.: Харків юридичний, 2007. 432 с.